

Нацыянальнае ў мастацка-эстэтычнай канцэпцыі Алеся Наварыча

Алесь Наварыч з'яўляецца адным з самых яркіх прадстаўнікоў беларускай літаратуры канца XX – пачатку XXI стст. Яго творчасць вызначаецца паслядоўным імкненнем да выпрацоўкі станоўчага ідэалу нацыянальна свядомай асобы, глыбокім адчуваннем адзінства чалавека і прыроднага асяроддзя, тонкім даследаваннем чалавечых характараў. Выкарыстоўваючы шматлікія абагульненні, асацыятыўныя вобразы і сімваліку, прэзентаваў імкненню паказаць свае адносіны да сучаснага яму жыцця, выявіць філасофію падзей, сваё светаўспрыманне.

У аснове мастацкай канцэпцыі свету А. Наварыча – роднае Заходняе Палессе з яго традыцыямі і звычаямі, самавітымі жыхарамі і адметнай прыродай. “Як некалі на пачатку стагоддзя малады Зм. Бядуля ў сваіх імпрэсіях, а потым незабыўны М. Стральцоў у паэтычных навелах,

А. Наварыч выкладае адметную мазаіку захапляльнага і таямнічага Палесся, прычым мазаіку выключна арыгінальную, далка адпаведную светапогляду палешука. Ён паспрабаваў спасцігнуць міфалагічнае ўспрыняцце сусвету, што ў выключнай ступені ўласціва беларусу-палешуку. Пісьменнік стыхійна ўсведамляе, што незвычайнае, фантастычнае так арганічна паядноўваецца ў свядомасці апошняга з рэальнасцю, што і з'яўляецца ўвогуле адметнасцю яго светапогляду і светасузірання” [4,с.120].

У сваім першым прэзентацыйным зборніку “Рабкова ноч” Алесь Наварыч захапляецца незвычайнасцю роднага краю, сцвярджае ідэю мудрасці прыроды, яе таямнічую сілу. У аднаўленні са зборнікам апавядання вялікую сэнсавую нагрузку выконваюць востра-вогненныя птушкі рабкі, якія сустракаюцца толькі на палескай зямлі і вылучаюцца тым, што могуць піць толькі на лятэ. Навальніца, якая вельмі напалохала людзей, “была стыхіяй рабкоў-перунапаклоннікаў, была іхнімі звычайнымі ўмовамі жыцця” [2,с.120]. Назіраючы за гэтымі смелымі маленькімі птушкамі, што існуюць сярод грому, героі твора, хлопцы Міхась, Іван, Гэпэтэвэ паступова самі пачалі мяняцца. У нечым паўтараючы рытмы прыроднага жыцця, яны становіліся асобамі, пачалі ўсведамляць сваё прызначэнне і прызначэнне.

Адметны свет Палесся з'яўляецца галоўным аб'ектам мастацкага даследавання пісьменніка. “Але ў аўтара “Рабковай ночы” мы не сустрэнем тых велічных малюнкаў палескай прыроды, што ўласцівыя творам Якуба Коласа, Івана Мележа, Віктара Казько. У некаторых апавяданнях Алеся Наварыча пейзажы наогул пазбаўлены рэгіянальных прыкмет (“Сузіранне начной поўні”) ці асацыіруюцца ва ўяўленні героя найперш не з Палессем, а з афрыканскай саваннай (“Гепардава лета”). Але ў тых творах, дзе пісьменнік спыняе свой погляд менавіта на палескай мясцовасці, яго карціны ўражваюць арыгінальным спалучэннем добрага ведання прыроды краю і майстэрствам мастака” [1, с. 91]. Яркім

прыкладам гэтаму з'яўляецца пейзажны малюнак з аповесці “Забівец”: “Гэта быў цуд! Мільён пралесак малочнай пенай заліло паўвыспу, абліло наўсцяж пагоркі... А там, сярод мноства вадзяных веснавых траў, што былі ўсе заглушаны буйна квітнеючай лотаццю, там коцікі беларозу – жоўтай лазы, густа абсыпалі прагрэтую сонцам ваду, там сярод згрызенага ўшчэнт капытніку і сіту, цягалі вярбовае голле бабры. Яны клапатліва плюскаталі ў неглыбокай вадзе, грызлі кару, абхапіўшы сцяблы лапкамі” [2, с. 73 – 74].

Аўтар глыбока пранікае ў свет прыроды і паралельна даследуе адносіны чалавека да яе. Так, у аповесці “Забівец” А. Наварыч прасочвае эвалюцыю сяброўства хлопца Міхала з бабром. Але заканчваецца аповесць трагічна. У выніку недасканалых узаемаадносін паміж людзьмі, вельмі хутка завяршаецца гармонія паміж чалавекам і зверам. У канцы твора Міхал забівае бабра: “Адзін са смяртэльным жахам бачыў і свядома пазнаваў свайго малодшага, кроўнага брата, бабра з любімага става. Але самае страшнае было тое, што каштанавы пазнаваў, несумненна пазнаваў яго, Міхала – чалавека і былога брата, чалавека з тога, небагатага, але ўстойлівага вобраза чалавека – неасячэнага, узнік і існаваў да канца яго бляску жывых вачэй і другі вобраз: адзіны ў яго, звер, вобраз – чалавека-сябра, чалавека – датыкальнага бога... І вобраз гэты, адлюстраваны ў зрэнках бабра, быў Міхалам. І страшэнная трагедыя свету гэтага нізвяргалася на іх, адзіных і непаўторных пад небам” [2, с. 96].

П.Р. Кошман адзначае, “што вобраз характар Міхала надзвычай падобны да Мацвея Роўды з рамана “Неруш”. І А. Наварыч, і В.Казько прадстаўляюць на суд чытача праявы экалагічнага злачынства сучаснага чалавецтва, калі па прычыне яго маральнай недасканаласці даследца несці страты прыродзе. І калі герою В. Казько яшчэ можна паспакусацца, бо ён і сам пакутуе пры ўсведамленні вынікаў сваёй разбуральнай дзейнасці, то Міхалу з твора А. Наварыча няма апраўдання. Няма і ніякай надзеі, што герой увогуле калі-небудзь здолее прызнаць сваю віну. Забіваючы бабра – свайго сябра і брата, ён тым самым забівае ў сабе чалавека” [1, с. 91].

Як і Віктар Казько, Алесь Наварыч у сваіх творах закранае праблему бездумнай меліярацыі сучаснага Палесся. Так, у напайфантастычным апавяданні “Масток у будучыню” пісьменнік з вялікім болям распавядае аб тым, што “зараз усё павысушвалі і нават пустазелле не расце тут. Гэта пасля таго, як ссунулі карчы і яны сатлелі павольна. Трактар са страшэнна вялікім плугам вывернуў адтуль, з-пад зямлі, халодны жвір, сярод якога пападаліся крапінкі белага шклістага пяску. Гэтая праява замянілася другой. Золатакалосы ячмень, апавіты вікай, калышацца тут, сярод гэтых куродымных курганаў. Задаволеныя дзядзькі весела сціртаюць салому... Потым новы малюнак – зямліста-шэрая, жыццёвапустая даліна, вясёлыя малодзенькія бярозкі і ўквалелыя парасткі збажыны” [2, с. 162].

Такім чынам, ужо ў першых сваіх зборніках “Рабкова ноч” і “Ноч пацалункаў незалежнасці” Алесь Наварыч выявіў сябе як выдатны знаўца жыцця Палесся,

глыбока адлюстравіць сацыяльныя, грамадска-палітычныя і экалагічныя катаклізмы, якія рэзка змянілі ўклад і свядомасць сучаснага палешука.

У рамане “Літоўскі воўк” галоўная ўвага аўтара скіравана на мастакоўскі аналіз грамадскай атмасферы Заходняга Палесся ў час паўстання пад кіраўніцтвам К.Каліноўскага. Светапогляд і паводзіны герояў раскрываюцца пераважна з пазіцыі адносінаў да ідэі вызвалення ад расійскага панавання. Наварыч паказвае палешукоў як вельмі асцярожных і памяркоўных людзей, якіх вельмі цяжка схіліць да чаго-небудзь. Сялянскае бачанне волі, мэтай паўстання гучыць з вуснаў безыменнага дзядулі: “Нам бы зямелькі, а не свабоды той” [3, с. 150]. Для палешукоў зямля, гаспадарка, сям’я спрадвечу былі на першым месцы. Сялянская недаверлівасць да паўстанцаў і стала галоўнай прычынай іх паражэння.

Шмат увагі ў рамане А. Наварыч надае адлюстраванню мясцовага жыцця, побыту палешукоў, экзатыкі сталінскіх краявідаў, раскрыццё маральнага аблічча манковіцкай шляхты. Самае галоўнае, у сваім творы аўтар змог перадаць найтанчэйшыя зрухі ў свядомасці герояў, якія пачынаюць усведамляць сябе людзьмі.

1. Кошман, П. Р. Мастацкі вобраз Палесся ў нацыянальнай літаратурнай традыцыі XIX – XX стагоддзяў: Манаграфія/ П.Р. Кошман. – Мазыр, 2005.
2. Наварыч, А. Рабкова ноч: Аповесці, аповяды / А. Наварыч. – Мінск: Маст. літ., 1988.
3. Наварыч, А. Літоўскі воўк: гіст. раман / А. Наварыч. – Мінск: Маст. літ., 2005.
4. Штэйнер, І. Беларусь з Палесся пачынаецца / І. Штэйнер // Маладосць. – 2005. – №10. – С. 118–127.